

PROCJENA CENTRALITETA NASELJA PODRAVINE U KASNOM SREDNJEM VIJEKU

EVALUATION OF CENTRALIZATION IN PODRAVINA SETTLEMENTS IN THE LATE MIDDLE AGES

Ranko Pavleš

Podravka d.d.

Ante Starčevića 32

(Kontakt: Mlinarska 32, Starigrad)

HR - 48 000 Koprivnica

ranko.pavles@kc.t-com.hr

Primljeno / Received: 19. 8. 2009.

Prihvaćeno / Accepted: 4. 11. 2009.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK/UDC 94 (497.5-37) Podravina

SAŽETAK

Na primjeru Podravine u članku se nastoji uspostaviti model procjene centraliteta srednjovjekovnih naselja. U prvom dijelu se razrađuje hijerarhija naselja gradskog tipa od Koprivnice kao najurbaniziranije i privredno najjače preko gradova srednje važnosti (Ludbreg, Prodaviz, Gorbonok) do manje važnih (Rasinja, Podkamenno, Vlislav, Sušica, Đurđevac). U drugom dijelu se vrednuju seoska naselja te se uz dosadašnji kriterij procjene centraliteta koji se oslanjao samo na postojanje crkvenih objekata u pojedinom selu nastoji uvesti i procjena na osnovi upravnih i sudskih funkcija vezanih uz naselje koje se na vlastelinstvima vrše preko institucije vesnikata. U ovom dijelu su posebno obrađeni posjedi malog plemstva jer su na drugačiji način utjecali na važnost sela u kojima su živjeli.

Ključne riječi: Podravina, srednji vijek, centralitet naselja.

Key words: Podravina, middle age, centralization settlements

UVOD

U kasnom srednjem vijeku bilo je dovršeno formiranje mreže naselja na području današnje sjeverozapadne Hrvatske te uspostavljena hijerarhija po važnosti među njima. Dokumenti su za ovo razdoblje brojniji i raznovrsniji nego za ranije doba te nam omogućavaju da steknemo kakvu - takvu sliku značaja pojedinog naselja.

Područje obrađeno u članku je najveći dio onoga što se danas naziva Podravina u užem smislu, a omeđeno je Ludbregom na zapadu, Kloštrom Podravskim na istoku, rijekom Dravom na sjeveroistoku te dravsko - savskim razvođem na jugozapadu. Zahvaćen vremenski raspon je XV. i prva četvrtina XVI. stoljeća.

GRADSKA NASELJA

Slobodni kraljevski grad - Najviši stupanj povlaštenosti, ali i urbanog razvoja u Podravini je imala Koprivnica što je značilo vrlo visok pravni položaj, najrazvijeniju gradsku infrastrukturu

te najširi utjecaj na okolinu od svih podravske gradova. O visokom statusu Koprivnice među ovdašnjim gradovima ipak treba govoriti s ogradom i reći da o njoj imamo najviše sačuvane građe pa tako i najpotpunija saznanja. Može se pretpostaviti da bi se neki odnosi važnosti među naseljima promijenili ako bismo imali slične izvore i za sva ostala podravska gradska naselja.

Važnost Koprivnice kao najznačajnijeg podravskog naselja u srednjem vijeku potvrđena je nizom dokumenata, a o tome sam već pisao na drugom mjestu¹ pa ću ovdje samo ukratko navesti osobine centraliteta Koprivnice. Osnovni način djelovanja na okolinu Koprivnica je vršila preko trgovine. Grad je imao dnevni i tjedni sajam,² a vjerojatno i godišnji na dan zaštitnika župe Svetog Nikole. Potvrđeno je i trgovanje koprivničkih trgovaca izvan grada.³ O obrtu u Koprivnici podaci su vrlo oskudni, ali je po analogiji s drugim središtima zanatstvo moralo imati važnu ulogu u gradu. Vojna i obrambena funkcija proizlazila je iz toga što je grad imao bedeme i time u ratnim vremenima utjecao na šire područje. Grad je bio i jak vjerski centar s franjevačkim samostanom i župnom crkvom u kojoj je 1501. godine služilo devet svećenika (s još dva u filijalnoj kapeli Svetog Emerika u Starom gradu).⁴ Uz ovako brojno svećenstvo sigurno je bilo razvijeno i obrazovanje. Uz Koprivnicu se od sredine XV. stoljeća nalazio vlastelinski kaštel iz kojeg se upravljalo posjedom od Drave do bila Bilogore.

U kasnom srednjem vijeku Koprivnica je bila pod jakim pritiskom velikaša, vlasnika koprivničkog vlastelinstva, ali su oni uglavnom ubirali prihode koje je Koprivnica prije davala kralju te potvrđivali neke gradske zakone, a grad je uspio sačuvati nezavisno sudstvo i uopće svoju autonomiju. Ipak se u ovo vrijeme osjeća smanjena aktivnost građana u odnosu na XIV. stoljeće što može biti posljedica pritiska vlasnika, ali i opće stagnacije gradova u kasnom srednjem vijeku. Usprkos svemu grad je zadržao prvo mjesto u hijerarhiji naselja Podravine.

Vlastelinska gradska naselja - Duž podravske magistrale od Ludbrega do Gorbonoka rasporedio se niz vlastelinskih gradića. Osnovali su ih vlastelini i uglavnom su služili potrebama vlastelinstava, ali su djelovali i u okviru šire mreže urbanih centara i bili podložni općim zakonima nastanka i razvoja ove vrste naselja. Podaci o gradskim naseljima su često vrlo oskudni te nam za neka od njih ostaje tek oznaka »oppidum« da ih po njoj uvrstimo među gradove.

Najzapadniji podravski vlastelinski grad bio je **Ludbreg**. Kao urbano središte (»oppidum Ludbreg«) prvi put je spomenut tek 1461. godine,⁵ ali ludbreški grad vjerojatno možemo, kako je pretpostavio Josip Adamček,⁶ izjednačiti sa naseljem »Podgradie« koje se spominje u dokumentima iz 1359., 1360. i 1464. godine⁷ i tako pisanu povijest naselja pomaknuti dublje u prošlost. U popisima poreza grad ima četrdesetak poreznih dimova.⁸ Položaj Ludbrega na pola puta između

¹ Ranko Pavleš, Razlozi i uvjeti nastanka Koprivnice i njeno mjesto među srednjovjekovnim urbanim naseljima, Podravina, br. 11., Koprivnica, lipanj 2007. godine, s. 88. - 106.

² Emilije Laszowski, Podatci o Koprivnici u srednjem vijeku, Vjesnik zemaljskog arhiva, god. II., Zagreb, 1900. godine, s. 223.

³ Tadija Smičiklas i drugi, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, (dalje CD), sv. XIV. Zagreb, 1916. godine, s. 67. - 68. i 333.

⁴ Franjo Rački, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, sv. IV., Zagreb, 1872. godine, s. 214.

⁵ Magyar orszagos leveltar (dalje MOL), DI 101752., 1461. 6. III., www.mol.gov.hu, 13. 07. 2009. (i ostali podaci iz Mađarskog državnog arhiva su sa iste web stranice)

⁶ Josip Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, monografija Ludbreg, Ludbreg, 1983. godine, s. 84.

⁷ MOL, DI 101674., 1359. 30. IX., 13. 08. 2009.

-Hrvatski državni arhiv, Batthyany, Ludbreg, fond 913., 1/1., 1360. 12. VII.

-MOL, DI 101755., 1464. 13. IV., 13. 08. 2009.

⁸ Josip Adamček, Ivan Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću, Zagreb, 1976. godine, s. 12., 27., 59., 94. i 127.

Varaždina i Koprivnice, uz prijelaz na rijeci Bednji te na početku puta koji je dolinom ove rijeke vodio na jugozapad davao mu je mogućnost da se razvije baš u pravcu urbanog središta, ali ipak malo možemo reći o stupnju do kojeg je to uspio. Važnost naselja povećavalo je središte za slavonske prilike velikog vlastelinstva (oko dvije stotine poreznih dimova početkom XVI. stoljeća)⁹ u kojem je obično sjedio i njegov vlasnik. Odavde se upravljalo i drugim imanjima ludbreških vlastelina (npr. Svinuša u varaždinskoj i Bistrica u zagrebačkoj županiji) što je svakako povećavalo važnost ludbreškog grada. Čini se da je sva uprava vlastelinstva bila koncentrirana u vlastelinskoj utvrdi jer se iz dokumenata ne vidi da bi negdje na imanju bilo još neko središte uprave kako je to bilo na nekim drugim podravskim vlastelinstvima.

Ludbreg je u crkvenom pogledu bio važno središte iako je sama župa Presvetog Trojstva bila srednje važnosti. Godine 1501. uz župnika ovdje su bila i četiri prebendara,¹⁰ a župnikov posjed uz grad je bio svega dva porezna dima.¹¹ Župnik je imao imanja i u selima Štefanec¹² i Lazačovec¹³ (kalnički kotar), ali ona vjerojatno nisu bila vezana za župu nego ih je župnik držao samo privremeno. Od druge polovine XIV. stoljeća u gradu postoji franjevački samostan.¹⁴ Znamo da su franjevci posjedovali dio sela Serafinovca¹⁵ što je vjerojatno u popisima poreza iz 1495. i 1507. godine iskazano kao četiri porezna dima.¹⁶ U Ludbregu se 1410. godine spominje i crkva Krvi Kristove¹⁷ koja je kao cilj hodočašća povećavala ugled naselja.

Za **Rasinju** kao gradsko naselje saznajemo 1408. godine¹⁸ kada su njeni stanovnici navedeni kao građani (»cives«). Dokument govori ponešto i o upravi varoši jer se navodi vesnik i uz njega bivši rasinjski vesnici koji mu vjerojatno pomažu. Kasnije se naselje naziva »civitas Raszina« (1462. godine),¹⁹ »oppidum Raszina« (1481. i 1501. godine)²⁰ i »oppidum Raszina Kereszthur« (1515. godine).²¹ Kao »oppidum« Rasinja je jednom spomenuta i u popisu poreza iz 1507. godine,²² ali broj poreznih dimova koje drže građani nije posebno iskazan što nam onemogućava da upotrijebimo barem jedan kriterij (veličinu gradskih zemalja) za ocjenu snage naselja. Dakle, samo nazivi »oppidum«, »civitas« i »cives« govore o tipu naselja koje se nalazilo u Rasinji dok o aktivnosti građana u srednjem vijeku ne saznajemo ništa. Uz grad se nalazila vlastelinska utvrda kao središte uprave velikog imanja sa 160 do 198 poreznih dimova²³ početkom XVI. stoljeća (dva puta je popisano znatno manji broj dimova²⁴ što ne bih uzimao u obzir jer se sigurno radi o djelomičnom izuzeću od poreza ili promjeni kriterija, a ne o stvarnom smanjenju i povećanju broja podložnika). I u ovoj su utvrdi kao i u ludbreškoj gotovo uvijek sjedili vlasnici posjeda jer im je

⁹ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 12., 27., 59., 94. i 127.

¹⁰ F. Rački, Popis..., s. 227. i 228.

¹¹ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 27.

¹² J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 12.

¹³ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 14., 25., 51., 92. i 121.

¹⁴ Mira Ilijanić i Marija Mirković stavljaju osnivanje ludbreškog samostana u 1373. godinu (Mira Ilijanić, Marija Mirković, Urbani razvoj Ludbrega, Ludbreg monografija, Ludbreg, 1983., s. 131.), a Paškal Cvekan jednom u istu godinu (Paškal Cvekan, Koprivnica i franjevci, Koprivnica, 1989., s. 61), a drugi put u 1377. godinu (Paškal Cvekan, Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog, Kloštar, 1990., s. 25.).

¹⁵ MOL, DI 101752., 1461. 6. III., 13. 08. 2009.

¹⁶ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 12. i 27.

¹⁷ HDA, Batthyany, Ludbreg, fond 913 1/1., f. 51., 1410. 28. X.

¹⁸ E. Laszowski, Podatci..., s. 216.

¹⁹ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje AHAZU), sign. I d 32., s. 834. i 858.

²⁰ AHAZU, I d 32., s. 856. i 860.

²¹ AHAZU, I d 32., s. 836.

²² J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 27.

²³ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 27., 60. i 94.

²⁴ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 12. - 13. i 127.

ovo bilo glavno imanje. U rasijskoj župi 1501. godine službuje čak sedam svećenika,²⁵ ali su barem trojica njih u službi vlasnika imanja kao njihovi kapelani te nisu vezani uz naselje. Krajem srednjeg vijeka rasijsko se vlastelinstvo raspalo na tri dijela što je vjerojatno utjecalo na smanjenje važnosti same Rasinje. Točka na kojoj se razvilo naselje bila je pogodna za razvoj mjesta s povećanim centralitetom jer se ovdje nalazilo križište podravske magistrale s poprečnim putem koji je išao od prijelaza preko Drave kod Selnice i Torčeca preko Rasinje dolinom potoka Glibokog do Apatovca i Glogovnice.

Podkamenno (Subkuvar, Kewaralya) je bilo gradsko naselje na području današnjeg sela Stari-grada kraj Koprivnice koje nije uspjelo zadržati položaj postignut u prvoj polovini XV. stoljeća pa ga po Nevenu Budaku možemo nazvati neevoluirajućom urbanom jezgrom.²⁶ Varoš se razvila ispod vlastelinske utvrde Kamengrada sagrađene negdje u drugoj polovini XIV. stoljeća. Već 1414. godine²⁷ spominju se građani »de sub Kuwar«, a od 1441. do 1466. godine²⁸ gradski sudac s prisežnicima izdaje isprave što je važno obilježje povlaštenog naselja. Nakon 1466. godine više se za Podkamenno ne piše da je gradsko naselje, a niti ima bilo kakve urbane osobine te postaje samo jedno od središta vesnikata na koprivničkom vlastelinstvu. Uzrok gubitka statusa naselja je najvjerojatnije napuštanje utvrde Kamengrad radi koje je naselje i dobilo povlašten položaj.

U popisu župa iz 1501. godine uz ovdašnju kapelu Svetog Emerika su dva svećenika.²⁹ Prema nekim pokazateljima (npr. Svetim Emerikom upravlja »plebanus« tj. župnik koji ima i svog pomoćnika)³⁰ može se zaključiti da je u prvoj polovini XV. stoljeća kapela imala status župne crkve te da je, iako je početkom XVI. stoljeća bila dio koprivničke župe, ipak zadržala određeni ugled i značaj.

Sveti Ladislav (Vlaislav) - Stanovnici Svetog Ladislava na istoimenom imanju zagrebačkog biskupa istočno od Koprivnice prvi se put nazivaju građanima »ciues« 1408. godine.³¹ Početkom XVI. stoljeća gradić je imao oko trideset i pet poreznih dimova. Cijelo vlastelinstvo pod koje je uz zemlje oko Svetog Ladislava spadao i vesnikat Miholjanec imalo je više od sto poreznih dimova.³² U popisu župa iz 1501. godine ovdašnji župnik ni njegovi vjerojatni pomoćnici se ne spominju, ali iz popisa poreza znamo da je župa imala posjed veličine od dva do tri porezna dima.³³

Prodaviz - Naselje Prodaviz koje je postojalo na mjestu današnjeg sela Virja naziva se »oppidum« od 1439. godine.³⁴ Nakon toga grad pokazuje rijetke, ali značajne znakove važnosti. Tako se ovdje 1484.³⁵ i 1493. godine³⁶ spominju trgovci. U popisima poreza 1507. - 1520. godine³⁷ pod grad Prodaviz je zapisano od 118 do 150 poreznih dimova što znači da je imao teritorij veći čak i od nekih kraljevskih gradova. Naselje nije imalo samostan, ali je uz ovdašnju crkvu 1501. godine³⁸ službovalo čak dvanaest svećenika s još tri u područnim kapelama. I područje župe je bilo

²⁵ F. Rački, Popis..., s. 213.

²⁶ Neven Budak, Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku, Zagreb - Koprivnica, 1994. godine, s. 25.

²⁷ Kamil Dočkal, Kamengrad u svjetlu Streže, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, sv. 1/8., s. 113. Riječ građani upotrebljava Kamil Dočkal. Nije mi poznato kako stoji u izvorniku.

²⁸ K. Dočkal, Kamengrad..., s. 119., 120. i 123.

²⁹ F. Rački, Popis..., s. 214.

³⁰ K. Dočkal, Kamengrad..., s. 121.

³¹ E. Laszowski, Podatci..., s. 216.

³² J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 28., 60., 95. i 128.

³³ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 28., 60., 95. i 128.

³⁴ Jozsef Teleki, Hunyadiak kora Magyarorszagon, Budapest, 1853. godine, sv. 10., s. 59.

³⁵ Paškal Cvekan, Virje, Virje, 1976. godine, s. 56.

³⁶ MOL, DI 125372., 1493. 14. II., 13. 08. 2009.

³⁷ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., 28., 60., 95. i 128.

³⁸ F. Rački, Popis..., s. 214.

veliko i zahvaćalo prostor oko današnjeg Virja te na sjever sve do rijeke Drave.³⁹ Svećenstvo je u Prodavizu držalo i veliki posjed od ukupno čak dvadeset i pet poreznih dimova.⁴⁰

Utvrđeno središte uprave se sigurno može dokumentirati tek od 1477. godine⁴¹ kada je ovdje spomenut kaštel. Iz načina kako je popis sastavljen može se zaključiti da se odavde upravljalo polovicom đurđevčkog vlastelinstva, ali je kaštel bio podređen utvrdi u Đurđevcu što potvrđuje postavljanje podkaštelana u prodavizki kaštel 1505. godine.⁴²

Prema svemu navedenom grad Prodaviz s obzirom na stupanj centraliteta moramo staviti u grupu s većim vlastelinskim gradskim naseljima Ludbregom i Gorbonokom.

Sušica - Gradsko naselje (»oppidum«) pod ovim imenom spominje se samo jednom tj. 1495. godine⁴³ i uz nju napuštena istoimena utvrda. Postoji mogućnost da je ovo naselje isto što i grad Đurđevac.

Đurđevac - Kao i Prodaviz i grad Đurđevac se kao »oppidum« javlja od 1439.⁴⁴ Početkom XVI. stoljeća grad ima zemljište veličine do trideset i četiri porezna dima, a ovdašnji župnik drži deset dimova.⁴⁵ U župi Svetog Jurja osim župnika 1501. godine služe još tri svećenika.⁴⁶ Čini se da je grad bio utvrđen jer se 1549. godine⁴⁷ spominju razorene palisade. Đurđevčka vlastelinska utvrda koja je uglavnom sačuvana do danas bila je sjedište uprave jednog od najvećih posjeda srednjovjekovne Slavonije.

U slučaju Đurđevca imamo potvrđen primjer kako je grad odnosno institucije vezane uz njega utjecao na okolno plemstvo. Naime, plemić Andrija Budor, posjednik u nedalekom Budrovcu, utemeljio je u đurđevčkoj župnoj crkvi svoj oltar, zaposlio svećenika koji će se brinuti o njemu i istome sagradio kuću u gradu.⁴⁸

Osim župe koja je imala prilično veliki teritorij, Đurđevac je imao slabe znakove centraliteta, ali mu je značaj podizala vlastelinska utvrda. Naselje možemo svrstati u grupu sa npr. gradićem Rasinjom.

Gorbonok (danas Kloštar Podravski) - Gorbonok se kao urbano središte (»oppidum«) spominje vrlo kasno tj. tek 1506. godine.⁴⁹ U popisima poreza 1507. - 1517. godine⁵⁰ ovo gradsko naselje se navodi, ali broj njegovih poreznih dimova nije iskazan samostalno kao za druge gradove nego zajedno s okolnim vlastelinskim zemljama te ne znamo kolika je bila snaga naselja u zemljišnom posjedu. Uz grad Gorbonok se obično povezuje župa Svetog Adrijana.⁵¹ U vrijeme popisa župa 1501. godine⁵² ovdje nema župnika, a po popisu poreza iz 1495. godine⁵³ župnik je imao mali posjed od svega dva porezna dima. Navedeni podaci ne bi dozvoljavali da grad Gorbonok smjestimo

³⁹ Ranko Pavleš, Područje srednjovjekovne župe Prodaviz, Scientia Podraviana, br. 17. Koprivnica, 2003. godine, s. 23. - 24.

⁴⁰ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 28., 60., 95. i 128.

⁴¹ AHAZU D-X-76.

⁴² Nada Klaić, Koprivnica u srednjem vijeku, Koprivnica, 1987. godine, s. 132.

⁴³ AHAZU D-X-76.

⁴⁴ J. Teleki, Hunyadiak..., s. 59.

⁴⁵ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 28., 60., 95. i 128.

⁴⁶ F. Rački, Popis..., s. 214.

⁴⁷ Rudolf Horvat, Prilozi za povijest Podravine 1538. - 1591. godine, Vjesnik zemaljskog arhiva, sv. XV., Zagreb, 1913. godine, s. 20. - 24.

⁴⁸ Emilije Laszowski, Oporuka Andrije Budora iz Budrovca iz 1529. godine, Vjesnik kraljevskog državnog arhiva, god. VI., Zagreb, 1934. godine, s. 50. - 57.

⁴⁹ MOL, DI 101385., 1506. 22. XI., 13. 08. 2009.

⁵⁰ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 34., 66. i 104.

⁵¹ Josip Buturac, Popisi župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine JAZU, sv. 59., Zagreb, 1984. godine, s. 62.

⁵² F. Rački, Popis..., s. 207.

⁵³ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 8.

previsoko u hijerarhiji podravnih naselja da u njemu nije postojao franjevački samostan. Franjevci ovdje djeluju od kraja XIII. stoljeća i svakako su povećavali važnost naselja. Zanimljivo je navesti praksu koja nije poznata iz drugih podravnih samostana, a to je polaganje zakletve optuženih pred vratima ovog samostana.⁵⁴ Značajno je da se zaklinju ljudi koji nisu s gorbonočkog vlastelinstva. Ovdje se također pokapaju neki okolni plemići (Budori od Budrovca).⁵⁵ Samostan je imao posjed od četiri porezna dima⁵⁶ što je vrlo slično imanjima ostalih podravnih samostana.

Negdje bliže ili dalje od varoši nalazio se vlastelinova utvrda Gorbonok kao sjedište uprave posjeda sa oko sto i četrdeset poreznih dimova, a odavde se vjerojatno upravljalo i nekim udaljenim imanjima (npr. Račica Sveti Stjepan s južne strane Bilogore i Temerje kraj Koprivnice).⁵⁷ Ukupan broj poreznih dimova upravljanih iz Gorbonoka možda se penjao i do dvije stotine, pa možemo reći da se posjed po važnosti mogao mjeriti s drugim velikim podravnim imanjima (npr. s Rasinjom ili Ludbregom) te je sjedište uprave vjerojatno doprinosilo važnosti grada. Treba naglasiti da za sada nisu sasvim jasni odnosi grada i utvrde pa ni odnos župne crkve i naselja te zato ne možemo centralitete svih ovih entiteta jednostavno zbrojiti i staviti u jednu točku.

Osim nabrojenih urbanih naselja možda su u ovom kraju postojale još neki gradići o kojima igrom slučaja nemamo podataka. Tako npr. na vlastelinstvu **Bednja** naselje **Sveti Petar** koje je bilo prilično veliko nije zabilježeno postojanje gradskog naselja, ali u jednom popisu podložnika ovog imanja⁵⁸ navedeni su trgovac, zlatar i mesar tj. zanimanja koja bi se lakše mogla povezati s nekim gradom nego sa selom. I na vlastelinstvu **Herbortiji**⁵⁹ koje je bilo i dovoljno veliko i dovoljno udaljeno od većih urbanih središta moglo je postojati gradsko naselje. Na oba vlastelinstva postojala je po jedna župa⁶⁰ s tim da su u Svetom Petru bila dva svećenika s još jednim koji je bio kapelan bednjanskih vlastelina, a u Herbortiji su uz župnika bili još kapelan i altarista.

SEOSKA NASELJA

Za razliku od današnjih seoskih naselja koja imaju mnogo elemenata za određivanje centraliteta (općina, župa, banka, ambulanta, ljekarna, trgovine i dr.), za srednjovjekovna sela dokumenti nude tek nekoliko njih. To su postojanje župne crkve ili kapele, plemićke kurije odnosno središta vesnikata na vlastelinstvu. Možda su stupnju centraliteta sela doprinosili i neki drugi faktori kao što su prijelazi na potocima ili na rijeci Dravi, mlinovi, neki seoski obrti ili kakvo lokalno križište putova, ali mi o njihovom utjecaju možemo samo nagađati.

Pri određivanju vrste centraliteta koje je imalo neko selo u srednjem vijeku mislim da treba odvojiti sela na vlastelinstvima od onih u rukama malog plemstva jer su svoje centralne funkcije ostvarivala na drugačiji način.

Centralitet sela na vlastelinstvima - Vlastelinstva pa i posjedi srednje veličine bili su podijeljeni na vesnikate kao osnovne upravne jedinice. Vesnikatom je kao predstavnik i seoske samouprave i vlastelina upravljao vesnik (»villicus«) s gospodarskim, sudskim i upravnim funkcijama

⁵⁴ Josip Stipišić, Miljen Šamšalović, *Isprave u arhivu Jugoslavenske akademije*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije (dalje ZHIJA), vol. 5., Zagreb, 1963. godine, 1522. 21. XI., 1522. 5. XII., s. 558.

⁵⁵ E. Laszowski, *Oporuka...*, s. 50. - 57.

⁵⁶ J. Adamček, I. Kampuš, *Popisi...*, s. 34., 66. i 104.

⁵⁷ J. Adamček, I. Kampuš, *Popisi...*, s. 9., 28., 34., 67. i 104.

⁵⁸ Josip Lukinović, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. VI., Zagreb, 1994., s. 393. - 394.

⁵⁹ Ranko Pavleš, *Herbortija i Slanje, dva srednjovjekovna posjeda*, *Scientia Podraviana*, br. 18, Koprivnica, 2004. godine, s. 19. - 23.

⁶⁰ F. Rački, *Popis...*, s. 213.

te se brinuo da eksploatacija kmetova teče što urednije (sakupljanje daća, davanje tlake i dr.), a također i da neke djelatnosti korisne za ove kmetove budu obavljene (održavanje reda, komunalni poslovi). Vesnikati su se nazivali po jednom od sela na svom teritoriju, a u ocjeni centraliteta polazim od teze (nepotvrđene u izvorima) da je u selu po kojem je nazvan vesnikat zasjedao vesnik povećavajući važnost naselja. Veličine vesnikata bile su vrlo različite. Pretpostavljam da je centralitet »glavnog« sela bio tim veći što je veći bio vesnikat. Za neke vrlo male vesnikate koji su se sastojali od samo jednog sela zapravo i ne možemo reći da su imali središnje značenje. Pošto je ocjena centraliteta povezana s vesnikatima zasnovana uglavnom na hipotezama za sada ne bih vrednovao središnja naselja u vesnikatima po veličini područja kojim je iz njih upravljano.

Vjerojatno je svako vlastelinstvo imalo vesnikate, ali o tome nemamo podatke za sva podravska vlastelinstva. Tako znamo da je ludbreško vlastelinstvo bilo podijeljeno na dvije provincije, ali o vesnikatima nema ni riječi u dokumentima. O upravnim podjelama na bednjanskom, rasinjskom i gorbonočkom veleposjedu znamo još i manje. Za koprivničko, đurđevečko i svetoladislavsko imanje postoje detaljni podaci o unutarnjoj organizaciji.

Najviši stupanj centraliteta među selima na vlastelinstvima svakako su imala ona naselja koja su imala i župnu crkvu i bila središte vesnikata. Na koprivničkom vlastelinstvu ovakvo je naselje bio samo **Peteranec - Sveti Petar**. Početkom XVI. stoljeća u Peterancu je sjedište vesnikata veličine četrdesetak poreznih dimova i župna crkva Svetog Petra sa samo jednim svećenikom. Na đurđevečkom vlastelinstvu bilo je više sela koja su bila i sjedište vesnika i župe. Jedno od njih je bio **Ivanec** sjeverno od Koprivnice. U popisu župa iz 1501. godine ovdje službuje samo župnik koji posjeduje jedan porezni dim, a vesnikat ima samo šesnaest dimova. Vjerojatno se o istom vesnikatu radi i pod imenom Gorica kako je zapisan 1507. godine. Nešto istočnije nalazio se vesnikat **Struga** (vjerojatno na području današnjih sela Sigetec i Hlebine) sa sjedištem u istoimenom selu. Ovo je bio najveći vesnikat na vlastelinstvu sa stotinjak poreznih dimova, a uz župnu crkvu su službovala dva svećenika dok je župni posjed bio veličine četiri dima. Zatim je još dalje na istoku bio vesnikat **Sveti Pavao - Pavljanci** srednje veličine (osamnaest poreznih dimova), a župnik je posjedovao tri dima. Iste veličine je bio i vesnikat **Sredice** kraj današnjeg Novigrada Podravske. Ovdje su službovala dva svećenika, a župa Svete Elizabete je posjedovala dva porezna dima. Dvadesetak dimova imao je i vesnikat **Sušica** kraj Đurđevca. I ovdje je župnik imao dva porezna dima. Na vlastelinstvu Svetog Ladislava zagrebačkog biskupa **Sveti Mihalj - Miholjanec** je imao i župu i vesnika. Vesnikat je imao dvadesetak poreznih dimova, a za župu ne znamo ni broj svećenika ni župni posjed. Sam posjed je spadao pod Sveti Ladislav. Na ovom posjedu je vesnikat bio i uz **Sveti Ladislav**, a činilo ga je sve što je bilo izvan gradskog naselja tj. ostatak vlastelinstva (osim Miholjanca). Područje ovog vesnikata bilo je veličine oko pedeset dimova. Nije jasno je li sjedište vesnika bilo u naselju Sveti Ladislav ili u nekom od područnih sela pa tako ne možemo pouzdano odrediti centralitet koji donosi postojanje vesnika.

Sljedeća grupa sela po važnosti bila bi ona koja su imala kapelu i sjedište vesnika. Na koprivničkom vlastelinstvu takav je bio **Starigrad** nakon što je izgubio gradske povlastice. Po popisima poreza od 1507. do 1520. godine vesnikat Starigrad je imao tridesetak poreznih dimova, a uz kapelu Svetog Emerika službovala su 1501. godine dva svećenika. Slično je bilo i s **Molvama** na đurđevečkom vlastelinstvu s tridesetak poreznih dimova i kapelom Blažene Djevice. **Gorbonokfew** (južno od Đurđevca) na istom vlastelinstvu imao je dvadesetak poreznih dimova, a u popisima poreza se ovdje spominje svećenik (posjeduje imanje sa četiri dima) što znači da je postojala barem kapela.

Naselja samo sa sjedištem vesnikata bila su na koprivničkom vlastelinstvu **Zdenčec** (zapadno od Koprivnice) i **Brežanec**. Ova dva vesnikata su bila vrlo različita po svojoj veličini i strukturi jer dok je Zdenčec imao četrdesetak poreznih dimova i obuhvaćao nekoliko sela, Brežanec se sa-

stojao od svega sedam dimova i vjerojatno samo jednog sela. Na đurđevečkom vlastelinstvu naselja samo sa sjedištem vesnikata bila su **Prikraj** (vesnikat s osamdeset poreznih dimova - vjerojatno se nalazio istočno od Koprivnice), **Kočice** ili **Loka** (desetak dimova - vesnikat uz Dravu kod Molvi), **Javorovci** (dvadeset dimova), **Novak** (broj dimova vesnikata jako koleba između tri i dvadeset osam dimova; nije poznat položaj vesnikata), **Hotova** (dvadesetak dimova - vesnikat nepoznatog položaja uz potok Hotovu) i **Županci** (od jedanaest do trinaest poreznih dimova; vesnikat je bio sjeverozapadno od Đurđevca).⁶¹ Samo kapelu je vjerojatno imalo selo **Gregorjanci** između Prodaviza (Virja) i Miholjanca.⁶²

Na vlastelinstvima za koja nam nije sačuvana podjela na vesnikate možemo tek pretpostaviti koja su sela imala veću važnost od drugih. Tako pretpostavljam da je selo **Sveti Đurd** na ludbreškome vlastelinstvu bilo i središte nekog dijela ovog imanja. Ovdje je postojala župa s prilično velikim župnikovim posjedom od desetak poreznih dimova.⁶³ Na rasijskom vlastelinstvu je **Torčec** sa svojim kaštelom bio sjedište vlastelinskog službenika zaduženog za upravu dijela posjeda što je potvrđeno u izvorima.⁶⁴ Ovo je i jedini slučaj na podravskim vlastelinstvima da seosko naselje ima vlastelinsku utvrd. Sličan službenik je možda bio i u **Kuzmincu**. I ova dva sela su također bila i središta župa (za Torčec je to vjerojatno iako ne i potvrđeno u dokumentima iz kasnog srednjeg vijeka, npr. u popisu župa iz 1501. godine).

Centralitet sela na imanjima sitnog plemstva - Za razliku od sela na vlastelinstvu (s izuzetkom Torčeca) neka sela u vlasništvu malih i srednjih plemića imala su i jedno ili čak više sjedišta uprave tj. kurije odnosno kaštele plemića - vlasnika. Neki od ovih plemića imali su posjede samo u jednom selu te nisu povećavali centralitet naselja, ali ih je bilo koji su držali zemlje u više sela te je naselje u kojem su imali sjedište bilo mjesto gdje su kmetovi iz drugih sela dolazili obavljati poslove s vlasnikom. Značaj ovih plemićkih kuća i dvorova je u tome što su se u pravilu nalazili u seoskim sredinama raspršujući niz funkcija po prostoru (kao npr. i veliki dio župa i kapela te neki samostani) za razliku od vlastelinskih utvrda koje su redovito bile uz varoši odnosno na mjestima koja su i inače imala povećanu koncentraciju djelatnosti. Za dio ovakvih naselja je u dokumentima izričito navedeno da se u njima nalazila plemićka kurija dok za dio ovo možemo pretpostaviti po predikatu koji je nosila neka plemićka obitelj.

Polazeći od sjeverozapada prvi je od manjih posjeda s kakvom - takvom samostalnošću bila **Kapela** kraj rijeke Drave. Iako joj je povijest bila vezana uz bednjansko vlastelinstvo ipak je obitelj Lausinger od 1464. do 1516. godine⁶⁵ nosila pridjevnik »de Kapolna« što znači da je cijelo ovo vrijeme držala barem dio imanja i da joj je ono bilo glavni posjed. Zapadno od Ludbrega pružalo se imanje Slanje na kojem je selo **Križovljan** imalo župnu crkvu dok za sjedište uprave posjeda (koje je možda bilo u Slanju) ne znamo iz dokumenata vjerojatno zato što su vlasnici ovog posjeda uglavnom imali sjedišta izvan njega.⁶⁶

Slijedi niz imanja malih plemića izmiješanih sa zemljama rasijskog vlastelinstva. Takvo imanje je bio i **Kutnjak** koji se javlja od 1392. godine⁶⁷ kao posebni posjed i kao plemićki pridjevnik. Plemići »de Kothnyak« spominju se do 1435. godine,⁶⁸ ali su mali plemići do kraja srednjeg

⁶¹ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 27., 28., 60., 95. i 128.
F. Rački, Popis..., s. 213. i 214.

⁶² Ranko Pavleš, Koprivničko i đurđevečko vlastelinstvo, Koprivnica, 2001. godine, s. 218. - 219.

⁶³ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 12. i 27.

⁶⁴ MOL, DL 93688., 1501. 1. I., 13. 08. 2009.

⁶⁵ J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHIJA, vol. 3., Zagreb, 1960. godine, 1464. 10. VI., s. 599.; ZHIJA, vol. 5., 1516. 13. XII., s. 536.

⁶⁶ R. Pavleš, Herbortija..., s. 19. - 23.

⁶⁷ J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHIJA, vol. 2., s. 326.

⁶⁸ MOL, DL 44073., 1435. 31. XII., 13. 08. 2009.

vijeka ovdje imali manje čestice zemlje. **Brestovec** kraj današnjeg sela Đelekovca je također bio samostalan posjed i središte zemalja plemića »de Brezthowcz« i kao takav se spominje od 1357.⁶⁹ do 1469. godine.⁷⁰ Plemići »de Emeryhowcz« tj. »od **Imbriovca**« navode se u dokumentima od 1433. godine.⁷¹ U Imbriovcu je bilo i središte župe.⁷² U istom dokumentu iz 1433. godine spominju se i plemići »od **Čanovca**« nazvani po nestalom selu koje se nalazilo između Imbriovca i Koledinca gdje je od njega ostao toponim Čanovec.⁷³ Na području današnjeg Bolfana postojalo je imanje **Obrež** po kojem su neki plemići imali pridjevak.⁷⁴ Na posjedu je bila kapela Svetog Wolfganga.⁷⁵ Kraj Rasinje je u današnjem selu **Grbaševcu** bila vlasnik obitelj Gerwas s imenom sela kao pridjevkom.⁷⁶ Obitelj je izumrla u muškoj liniji početkom XVI. stoljeća.

Iako je dio područja oko današnjeg sela **Ivanca** kraj Koprivnice spadao pod đurđevečko vladstvinstvo ipak su ovdje i mali plemići imali zemlje, a neki su po Ivancu nosili i pridjevak kao npr. obitelji Klobuk i Posegay.⁷⁷ Početkom XVI. stoljeća spominje se obitelj Grekšić s pridjevkom »**de Grexyncz**«⁷⁸ što je ime posjeda koji se nalazio negdje na području Ivanca ili Pustakovca. Na području današnjeg sela **Subotice** zapadno od Koprivnice postojalo je u srednjem vijeku istoimeno imanje koje se sa »svojim« plemićima spominje samo 1408. godine,⁷⁹ a i ovo je donekle dvojbena. Inače je Subotica imala staru župnu crkvu Svete Margarete.⁸⁰ U blizini je bilo selo i posjed **Do-ljanec** u kojem se plemići »de Dolyancz« navode samo 1439. godine.⁸¹

S istočne strane koprivničkog vladstvinstva nalazila se druga grupa malih plemićkih posjeda. Jedan od njih je bio **Herešin** na mjestu današnjeg istoimenog sela poznat po piscu i diplomatu Stjepanu Brodariću. Brodarići su početkom XVI. stoljeća ovdje imali do dvanaest poreznih dimova.⁸² Južnije se nalazilo područje zvano **Temerje** s nekoliko sela koje su većim dijelom držali plemići od Gorbonoka sa sjedištem u današnjem Klostru Podravskom, ali je bilo i nekoliko imanja malog plemstva. Većina je ovih plemića nosila pridjevak »de Themerye«, a spominju se kao takvi od 1408. godine.⁸³ U Filipovcu, jednom od ovdašnjih sela, 1513. godine⁸⁴ izričito je spomenuta plemićka kurija. Ovdje i u okolini vjerojatno nije postojao samo jedan plemićki dvor nego više njih. U jednom od naselja u Temerju (možda se ovo naselje zvalo Trnje) stajala je župna crkva Svetog Mihalja.⁸⁵ Čini se da je u Temerju postojala raspršenost funkcija tako da ne možemo jedno naselje označiti kao centralno.

U popisima poreza 1495. - 1520. godine⁸⁶ kao posjednici u **Komarnici** iskazani su mali plemići koji zajedno drže dvadesetak poreznih dimova. Problem s Komarnicom kao i sa svim imanjima nazvanim po nekom vodotoku jest da često ne znamo radi li se o jednom ili više naselja.

⁶⁹ MOL, DL 103295., 1357. 5. V., 13. 08. 2009.

⁷⁰ MOL, DL 100785., 1469. 14. VI., 13. 08. 2009.

⁷¹ J. Lukinović, Povijesni..., sv. VI., s. 394.

⁷² F. Rački, Popis..., s. 213.

⁷³ Topografska karta, 1: 5. 000., sekcija Ludbreg 30., Izdanje Savezna geodetska uprava SFRJ, Beograd, 1969.

⁷⁴ J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHIJA, vol. 3., 1471. 10. VIII., s. 612.

⁷⁵ Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije različite, Prot. 4/IV., s. 82.

⁷⁶ E. Laszowski, Podatci..., s. 216.

⁷⁷ J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHIJA, vol. 5., 1522. 30. I., s. 555.

⁷⁸ J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHIJA, vol. 4., 1502. 27. I., s. 504.

⁷⁹ E. Laszowski, Podatci..., s. 216.

⁸⁰ F. Rački, Popis..., s. 213.

⁸¹ J. Teleki, Hunyadiak..., s. 59.

⁸² J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 13., 27., 60., 95. i 128.

⁸³ J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHIJA, vol. 2., 1408. 18. III., s. 341.

⁸⁴ J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHIJA, vol. 4., 1513. 22. III., s. 545.

⁸⁵ E. Laszowski, Oporuka..., s. 50. - 57.

⁸⁶ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 13., 28., 61. - 62., 95. - 96. i 129. - 130.

Pretpostavljam da se ipak radi o nekoliko imanja uz srednji i gornji tok potoka Komarnice od kojih su samo neka bila na području današnjeg Novigrada Podravskog s kojim autori najčešće izjednačavaju srednjovjekovnu Komarnicu. Vjerojatno su komarnički plemići sagradili gradišta čiji su ostaci na južnom rubu Novigrada i na području Javorovca.⁸⁷ Pitanje povezano sa smještanjem stare Komarnice je i ubikacija crkava koje su u dokumentima označene kao »de Kamarcha«. U kasnom srednjem vijeku to su crkva Blažene Djevice Marije i kapela Svete Klare. Crkva je bila važno mjesto hodočašća,⁸⁸ a 1501. godine uz nju su osim župnika i dva kapelana⁸⁹ što je razmjerno veliki broj svećenika za crkvu izvan velikih posjeda i varoši. Moja je teza da se nalazila na mjestu gdje je danas toponim Crkvišće kod Srednjih Mosti. Kapela Svete Klare je današnja grobljanska kapela u Novigradu i vjerojatno je bila filijala župne crkve u Prodavizu (Virju).⁹⁰ Pretpostavljam, dakle, da su i ovdje kao i u Temerju bili rasuti posjedi malih plemića bez nekog jačeg središta. Teze o postojanju komarničkog grada ili komarničke utvrde (u smislu jačeg utvrđenja iz kojeg se upravljalo širim područjem) nemaju osnove.⁹¹

Jugoistočno od Đurđevca nalazila se sljedeća grupa imanja malog i srednjeg plemstva. Ovdje je na mjestu današnjeg istoimenog sela postojao posjed **Čepelovec** s plemstvom koje je nosilo pridjevak po njemu. U popisima poreza 1507. - 1517. godine pod Čepelovcem je popisano do 26 dimova raznih vlasnika.⁹² Na imanju su 1530. godine bila naselja Gornji i Donji Čepelovec, a u ovom potonjem se spominje plemićka kurija.⁹³ Slične veličine kao Čepelovec bio je posjed **Pru-govec**⁹⁴ također sa »svojim« plemstvom. Ipak, ovo imanje je imalo nešto veću važnost jer je na njemu postojala župna crkva.⁹⁵

Između Prugovca i Čepelovca nalazio se posjed **Budrovec** o čijoj povijesti i topografiji znamo više nego o drugim podravskim imanjima slične veličine. Na posjedu je postojao kaštel i uz njega mlin, ribnjak i majur.⁹⁶ Također je ovdje stajala i kapela Svetog Wolfganga⁹⁷ pod patronatom vlasnika Budrovca i filijala župne crkve u Đurđevcu. Početkom XVI. stoljeća iz Budrovca se upravljalo s nekoliko malih imanja rasutih po sjevernom dijelu Križevačke županije. Tako su budrovečki plemići imali zemlje i kmetove jugoistočno od Koprivnice (Themerye), na području Velikog i Malog Otoka (Athak), u Bolfanu (Obres)⁹⁸ te istočno od Križevaca (Bliznafew).⁹⁹ Sa samim Budrovcem i selima uz njega¹⁰⁰ Andrija i Mihalj Budrovečki drže u ovo vrijeme oko trideset i pet poreznih dimova. Osim znakova koji pokazuju centralitet Budrovca (kaštel, kapela, središte posjeda) iz dokumenata se iščitava i upućenost ovdašnjih ljudi na obližnja veća središta. Kako sam spomenuo, budrovečka kapela je bila filijala crkve Svetog Jurja u Đurđevcu, ali je Andrija Budor u istoj crkvi podigao oltar uz koji je držao posebnog svećenika kojemu je u varoši sagradio kuću.

⁸⁷ Zvonko Lovrenčević, Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, Podravski zbornik, Koprivnica, 1985. godine, s. 168. - 170., 178. - 179.

⁸⁸ J. Lukinović, Povijesni..., sv. V., s. 172.

⁸⁹ F. Rački, Popis..., s. 214.

⁹⁰ R. Pavleš, Područje..., s. 23.

⁹¹ Tezu o komarničkoj utvrdi iz koje se upravljalo većim dijelom Podravine pa onda i o gradu Komarnici ili Novigradu razvila je najdalje Nada Klaić, ali na pogrešnom tumačenju izvora. (v. Nada Klaić, Koprivnica u srednjem vijeku, Koprivnica, 1987., s. 104. - 109.)

⁹² J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 34., 66. i 104.

⁹³ Monumenta habsburgica, vol. I., s. 357.

⁹⁴ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 8., 34., 36., 67. i 104.

⁹⁵ F. Rački, Popis..., s. 207.

⁹⁶ E. Laszowski, Oporuka..., s. 50. - 57.

⁹⁷ J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHJJA, vol. 4., 1507. 12. V., s. 523.

⁹⁸ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., 13., 27., 60. i 95.

⁹⁹ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., 26., 52., 58., 93. i 122.

¹⁰⁰ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., s. 66. i 104.

S druge strane isti je Andrija u svojoj oporuci odredio da ga pokopaju u franjevačkom samostanu u Gorbonoku (Kloštar Podravski),¹⁰¹ a njegovi kmetovi se u nekoj parnici zaklinju pred vratima istog samostana.¹⁰²

Uz Dravu je, na mjestu današnjih Podravske Sesveta, u srednjem vijeku postojalo imanje **Sesvete**. Početkom XVI. stoljeća posjed ima tridesetak poreznih dimova i uglavnom je u rukama plemića iz porodice Vitez.¹⁰³ Prema popisu župa iz 1501. godine¹⁰⁴ u župnoj crkvi Svih Svetih službuje samo župnik.

U široj okolici srednjovjekovnog Gorbonoka odnosno današnjeg Kloštra Podravskog, bilo je još manjih i većih plemićkih imanja (Tiboninec, Beloševac, Kopačevac i dr.), ali ih ovdje ne bih analizirao jer mi nije poznat njihov točan smještaj.

ZAKLJUČAK

Na osnovi iznesenih podataka može se donijeti nekoliko zaključaka. Naselja urbanog tipa možemo podijeliti u tri kategorije. U prvoj je svakako Koprivnica kao središnje naselje cijele Podravine s najvišim stupnjem centraliteta. U drugoj grupi su vlastelinski gradovi srednjeg značaja kao što su Ludbreg i Gorbonok s franjevačkim samostanima te Prodaviz s nekim drugim pokazateljima važnosti (jaka župa, trgovci itd.). U trećoj kategoriji su manja urbana naselja o kojima većinom znamo samo da su imala povlašteni položaj. To su Rasinja, Podkamenno, Vlajslav, Đurđevac i, možda, Sušica. Uz svako od naselja gradskog tipa nalazila se i vlastelinska utvrda koja je povećavala njihov centralitet, ali ne postoji korelacija između značaja utvrde i važnosti naselja. Inače su sve podravske varoši (kao i vlastelinski gradovi) smješteni na jednoj crti tj. u blizini podravske magistralne prometnice.

Seoska naselja su podijeljena u dvije grupe: ona na vlastelinstvima i ona u vlasništvu malog i srednjeg plemstva. Značaj pojedinog sela ocjenjivan je po tome postoji li u njemu neki crkveni objekt odnosno neko sjedište uprave. Vlastelinska sela sam dalje podijelio u nekoliko grupa. U prvoj grupi su sela u kojima je bilo i sjedište župe i središte vesnikata, a u drugoj ona s kapelom i vesnikom. Treća grupa sela je imala samo vesnikat. Na kraju je samo jedno selo (Gregorjanec kraj Virja) s kapelom. Problem koji je ograničio doseg ovog dijela istraživanja je nedostatak podataka o unutarnjoj organizaciji za neka podravska vlastelinstva. Kriterij za određivanje centraliteta sela u vlasništvu plemića bilo je kao i u prethodnom slučaju postojanje župnih crkava i kapela u selima, ali i plemićkih kurija. Koliko su podaci dozvoljavali nastojao sam odrediti utjecaj pojedinog plemićkog sjedišta na bližu i dalju okolinu. Može se zaključiti da su ova mala središta ipak doprinosila raspršivanju funkcija izvan varoško - vlastelinskih centara iako u ograničenom opsegu jer su u srednjovjekovnoj Podravini prevladavala vlastelinstva.

Model razrađen u ovom radu posebno što se tiče seoskih naselja vjerojatno se može upotrijebiti i na druge dijelove srednjovjekovne Slavonije te doprinijeti boljem razumijevanju tadašnjeg života. Naravno, za to su potrebna daljnja istraživanja kako topografije tako i društvenih odnosa kao i eventualna poboljšanja samog modela.

¹⁰¹ E. Laszowski, Oporuka..., s. 50. - 57.

¹⁰² J. Stipišić, M. Šamšalović, Isprave..., ZHIJA, vol. 5., 1522. 21. XI., 1522. 5. XII., s. 585.

¹⁰³ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi..., 8., 34., 66. i 104.

¹⁰⁴ F. Rački, popis..., s. 214.

SUMMARY

Using Podravina region as a case study, the article tries to establish an evaluation model of centralization in medieval settlements. The first part deals with hierarchy of urban settlement types, from Koprivnica, as the most urbanized and economically the most developed town, on to towns of medium importance (Ludbreg, Prodaviz, Gorbonok), all the way to settlement of less importance, such as Rasinja, Podkameni, Vlislav, Susica, Djurdjevec. The second part evaluates rural settlements, adding to the existing criteria of evaluation in centralization (based on existence of churches and sacral objects in certain village), the evaluation based on administrative and judiciary functions relating to a settlement, exercised on these estates through so-called function of 'vesnikat'. This paper particularly deals with small estates of lesser nobility, as they had different influence on the villages they lived in.